کورتەی سوجدەی سەهوو

لە کتێبی (الشرح الممتع على زاد المستقنع) ی زانای پایەبەرز

الشيخ/ محمد بن صالح العثيمين رحمه الله

کۆکردنەوە و ڕێکخستنی

أحمد ملا فائق سعيد

مكتبة صلاح الدين للنشر والتوزيع

﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾

[آل عمران : ١٨٦]

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ:

«إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا، فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلَاتَهُ، وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ».

رواه مسلم

کورتەی
سوجدەی سەهو

نــاوی نامیلکە:	کورتەی سوجدەی سەهوو
نـــووسـیـنـی:	أحمد ملا فائق سعيد
ژمارەی لاپەڕە:	٧٤ لاپەڕە
قەبارەی لاپەڕە:	١٢ X ١٧ سم

لە بەڕێوەبەرایەتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی

(٢٧١) ی ساڵی ٢٠١٨ ی زایینی پێدراوە

چاپی یەکەم

١٤٣٩ هـ

کتێبخانەی صلاح الدين

هەولێر فلكەی شێخ محمود باڵەخانەی سيد بهاء الدين

٠٦٦٢٥٤٠٢٧٦

کورتەی

سوجدەی سەهوو

لە کتێبی (الشرح الممتع على زاد المستقنع) ی زانای پایەبەرز

الشيخ/ محمد بن صالح العثيمين رحمه الله

کوردکردنەوە و ڕێکخستنی

أحمد مەلا فائق سعيد

مكتبة صلاح الدين
للنشر والتوزيع

﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَآ إِن نَّسِينَآ أَوۡ أَخۡطَأۡنَا﴾

آل عمران : ٢٨٦

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ:

«إِنَّ اللهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الخَطَأَ، وَالنِّسْيَانَ، وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ».

رواه ابن ماجه، وصححه الألباني.

سجود السهو

من كتاب (الشَّرحُ الممْتعُ على زَاد المستقنِع) لفضيلة الشيخ العلامة

محمد بن صالح العثيمين رَحِمَهُ ٱللَّهُ

اختصره ورتّبه وعلّق عليه

أحمد ملا فائق سعيد

مكتبة صلاح الدين
للنشر والتوزيع

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ، فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ﴾ [آل عمران: ١٠٢].

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١﴾ [النساء: ١].

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا﴾ [الأحزاب: ٧٠-٧١].

«أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ»[(١)].

وَبَعْدُ:

گومانمان نییە کە نوێژ باشترین کردار و ڕوکن و کۆڵەکەی ئیسلامە، وە کەسێك بەشی نییە لە ئیسلامدا گەر نوێژ نەکات، وە یەکەم کارە لە مافی خوادا جَلَّجَلَالُهُ کە لێپرسینەوەی لەسەر دەکرێت لە ڕۆژی دواییدا، گەر نوێژەکان چاك بێت؛ هەموو کردەوەکانی تر چاك دەبێت.

بەڵام چەندەها نوێژخوێن هەیە بەر ئەو هەڕەشەیە دەکەوێت کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: «ارْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ»[(٢)].

واتە: بگەڕێرەوە نوێژەکەت بکە، لەبەرئەوەی تۆ نوێژت نەکردووە.

ئەگەرچی سیمای ئادەمیزاد ناتەواوی و کەموکورتییە و کەسێکیش نییە لەناو نوێژیدا هەڵە و لێتێکچوون بە زیادە و کەم تووشی

(١) رواه مسلم (٨٦٧)، والنسائي في "الكبرى" (١٧٩٩)، وانظر "خطبة الحاجة" للألباني.

(٢) رواه البخاري (٧٥٧)، ومسلم (٣٩٧).

نەبوو بێت، وە مزگەوتێکیش نییە کێشە و دەمەقاڵێی تێدا دروست نەبووبێت لەسەر ئەم بابەتە، تەنانەت چەندەها جار بووەتە هۆکاری دووبارەبوونەوەی نوێژەکان، یاخود بەجێهێشتنی بە کەموکورتی و ناتەواوی، لەبەر هۆکاری توێشووی کەمی زانستی شەرعی و نەگرتنی ڕێگەی ووردبینی زانستی (التحقيق العلمي) بۆ زاڵبوون بەسەر ڕا جیاوازەکان و نزیکبوونەوە یاخود دۆزینەوەی (الرأي الراجح) لە بابەتە ئیجتیهادییەکاندا لەلایەن کەسانی تایبەتی خۆی، ئەم بابەتە وەکوو خۆی بە کورت و کوێری ماوەتەوە، زۆر دەگەڕام بەدوای نووسراوێکی کۆکەرەوەی زانایان و (تحقيق علمي) کراو لەم بارەیەوە، ئەمە بووە هۆکاری ئەوەی نووسین و شەرحێکی ووردی زانستی (الشيخ محمد بن صالح العثيمين) رَحِمَهُ اللَّهُ بەناوی **(سجود السهو)** لە کتێبی "الشرح الممتع على زاد المستقنع" کورت بکەمەوە و بە زمانی عەرەبی لە ساڵی (**٢٠٠٦ م**)دا بە چاپی بگەیەنم.

بەڵام هەستم کرد بابەتەکە پێویستی بە نووسینی کوردی هەیە، بۆیە هەستام بە کورتکردنەوە و ڕێکخستن و بەهێزکردنی بە بەڵگە و ڕای زانایانی زیاتر، بۆ حەقپێدان و دەوڵەمەندترکردنی بابەتەکە.

داواخوازی وەرگرتنی خواییم جَلَّجَلَالُهُ، پاشان سوودمەندی موسوڵمانان و زیادبوونی توێشووی چاکەی زانای پایەبەرز (الشيخ محمد بن صالح العثيمين) ڕەحمەتی خوای لێبێت.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ

أحمد ملا فائق سعيد

٢١ / رَجَب / ١٤٣٩ هـ

٦ / ٤ / ٢٠١٨ م - الجمعة

سلێمانی

فەرموودەکانی سوجدەی سەهوو

١. زیادکردن لەناو نوێژدا:

- کردنی نوێژی نیوەڕۆ بە (پێنج) ڕکات:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الظُّهْرَ خَمْسًا، فَقَالُوا: أَزِيدَ فِي الصَّلاَةِ؟ قَالَ: «**وَمَا ذَاكَ**» قَالُوا: صَلَّيْتَ خَمْسًا، فَثَنَى رِجْلَيْهِ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ[(١)].

(عبدالله ی کوڕی مسعود) ﵁ دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی نیوەڕۆ پێنج ڕکاتی کرد، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوە زیاد کرا لە نوێژ؟ فەرمووی: چی بووە؟ وتیان: پێنج ڕکاتت کرد، پاشان قاچی جووت کرد و دوو (سوجدەی سەهوو)ی برد.

٢. کەم و کورتکردن لە نوێژدا:

أ. عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْدَى صَلَاتَيِ الْعَشِيِّ، (إِمَّا الظُّهْرَ، وَإِمَّا الْعَصْرَ)،

---

(١) رواه البخاري (٤٠٤)، ومسلم (٥٧٢).

فَسَلَّمَ فِي رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ أَتَى جِذْعًا فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ، فَاسْتَنَدَ إِلَيْهَا مُغْضَبًا، وَفِي الْقَوْمِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرَ، فَهَابَا أَنْ يَتَكَلَّمَا، وَخَرَجَ سَرَعَانُ النَّاسِ، قُصِرَتِ الصَّلَاةُ، فَقَامَ ذُو الْيَدَيْنِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَقُصِرَتِ الصَّلَاةُ أَمْ نَسِيتَ؟ (فَقَالَ: لَمْ أَنْسَى وَلَمْ تَقْصُرْ) فَنَظَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمِينًا وَشِمَالًا، فَقَالَ: «مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ؟» «أَحَقٌّ مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ؟» قَالُوا: صَدَقَ، لَمْ تُصَلِّ إِلَّا رَكْعَتَيْنِ، «فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ كَبَّرَ، ثُمَّ سَجَدَ، ثُمَّ كَبَّرَ فَرَفَعَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَرَفَعَ»[١].

(أبو هريرة) ﷺ دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی نیوەڕۆ یاخود عەسر (لە ڕیوایەتەكەی "مسلم"دا عەسر) بوو، لە دووەم ڕكاتدا سەلامی دایەوە، پاشان چووە لای بنە دارخورمایەك كە لە پێشی مزگەوت دانرابوو، پاڵی پێوە دا، پێش ئەوەی خەڵك هەستێت پیاوێك كە ناوی (خرباق) بوو پێیان دەوت خاوەن دوو دەستەكە، لەبەرئەوەی هەردوو دەستی درێژتر بوون لە خەڵكی، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوە نوێژ كورت بووەتەوە یاخود لەبیرت چوو؟ پێغەمبەر ﷺ

(١) رواه البخاري (٧١٤)، ومسلم (٥٧٣)، وأحمد (١٦٧٠٧).

سەیری لای ڕاست و چەپی خەڵکی کرد و فەرمووی: (لەبیرم نەچوو و کورتیش نەکراوەتەوە)، ئەوە چی دەڵێت (ذو اليدين)، (ئەوە ڕاست دەکات ذو اليدين)؟، وتیان: بەڵێ، بەس دوو ڕکات نوێژت کرد، پاشان هەستا و دوو ڕکات نوێژەکەی تریشی کرد و سەلامی نوێژەکەی دایەوە و پاشان دوو سوجدەکەی سەهووی برد.

ب. عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الْعَصْرَ، فَسَلَّمَ فِي ثَلَاثِ رَكَعَاتٍ، ثُمَّ دَخَلَ مَنْزِلَهُ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْخِرْبَاقُ، وَكَانَ فِي يَدَيْهِ طُولٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَذَكَرَ لَهُ صَنِيعَهُ، وَخَرَجَ غَضْبَانَ يَجُرُّ رِدَاءَهُ، حَتَّى انْتَهَى إِلَى النَّاسِ، فَقَالَ: أَصَدَقَ هَذَا؟ قَالُوا: نَعَمْ، «**فَصَلَّى رَكْعَةً، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ**»(١).

پێغەمبەری خوا ﷺ لە نوێژی عەسردا لە سێیەم ڕکاتدا سەلامی دایەوە و پاشان چووە ماڵەوە، پیاوێك ناوی (خرباق) بوو، پێیان دەوت (ذو اليدين)، لەبەر درێژییەك کە لە هەردوو دەستیدا هەبوو، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، بۆی باس کرد کارەکەی، بە پەلە

(١) رواه مسلم (٥٧٤)، وأبو داود (١٠١٨)، وابن ماجه (١٢١٥).

وەکوو توورە عەباکەی سەر شانی ڕادەکێشا، تا گەیشتە ناو خەڵك و فەرمووی: ئەمە ڕاست دەکات؟ وتیان: بەڵێ، پاشان ڕکاتەکەی کرد و سەلامی دایەوە و دوو سوجدەی سەهووی برد و سەلامی دایەوە.

ج. عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ بُحَيْنَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمُ الظُّهْرَ، فَقَامَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُولَيَيْنِ لَمْ يَجْلِسْ، فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ حَتَّى إِذَا قَضَى الصَّلاَةَ وَانْتَظَرَ النَّاسُ تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ وَهُوَ جَالِسٌ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، ثُمَّ سَلَّمَ»[(١)].

پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی نیوەڕۆی بۆ کردین، لە دووەم ڕکاتدا هەستایەوە دانەنیشت (واتە تەحیاتی یەکەمی نەخوێند)، خەڵکیش لەگەڵی هەستانەوە، تاوەکوو نوێژەکەی کەوتە کۆتایی و خەڵکی چاوەڕێی سەلامدانەوە بوون، پێغەمبەر ﷺ (الله أکبر)ی کرد و دوو سوجدەی سەهووی برد پێش ئەوەی سەلام بداتەوە، پاشان سەلامی دایەوە (دوای دوو سوجدە سەهووەکە)، (لەبەرئەوەی تەحیاتی یەکەمی لەبیرچوو).

---

(١) رواه البخاري (٨٢٩)، ومسلم (٥٧٠).

٣. بۆ گومان دروستبوون لەناو نوێژدا، دوو جۆرە:

أ. بۆ خستنی گومانەکە بە لایەکی بەهێزدا: واتە یەکلابوونەوەیەك بە ڕێژەیەکی زۆر، گەر دڵنیایی تەواویش نەدات بەدەستەوە:

عَنْ عَبْدِ اللهَّ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللهُّ عَنْهُ، قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا سَلَّمَ قِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللهَّ، أَحَدَثَ فِي الصَّلاَةِ شَيْءٌ؟ قَالَ: «**وَمَا ذَاكَ**»، قَالُوا: صَلَّيْتَ كَذَا وَكَذَا، فَثَنَى رِجْلَيْهِ، وَاسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ، وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، فَلَمَّا أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ، قَالَ: «**إِنَّهُ لَوْ حَدَثَ فِي الصَّلاَةِ شَيْءٌ لَنَبَّأْتُكُمْ بِهِ، وَلَكِنْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ، أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ، فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي، وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَتِهِ، فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ فَلْيُتِمَّ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ**»، وفي مسلم: «**فَلْيَتَحَرَّ أَقْرَبَ ذَلِكَ إِلَى الصَّوَابِ**»[(١)].

پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی بۆ کردین، کاتێك سەلامی دایەوە وتیان: شتێك ڕوویداوە لە نوێژدا؟ فەرمووی: چییە؟ وتیان: ئەوە بووە،

---

(١) رواه البخاري (٤٠١)، ومسلم (٥٧٢).

پاشان قاچی جووت کرد و ڕووی کردە قیبلە و دوو سوجدەی برد و سەلامی دایەوە و ڕووی کردەوە ئێمە و فەرمووی: گەر کارێك ڕووی بدایە لە نوێژدا ئاگادارم دەکردنەوە بەسەریدا، بەڵام من وەکوو ئێوە ئادەمیزادم، لەبیرم دەچێت وەکوو چۆن ئێوە لەبیرتان دەچێت، گەر لەبیرم چوو بیرم بخەنەوە، وە گەر کەسێك گومانی بۆ دروست بوو لەناو نوێژدا، با بە لایەکدا بیخات، پاشان نوێژەکەی لەسەر تەواو بکات و سەلام بداتەوە و پاشان دوو سوجدەی سەهوو ببات، لە ڕیوایەتەکەی (مسلم)دا: با بەدوای نزیکترین یەکلابوونەوەدا بگەڕێت.

ب. بۆ یەکلانەبوونەوەی گومانەکە و خستنەوە سەر (یقین) کە کەمەکەیانە:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا، فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلَاتَهُ، وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ»[١].

---

(١) رواه مسلم (٥٧١).

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: گەر یەکێك گومانی بۆ دروست بوو لە نوێژدا، نەیزانی سێ ڕکاتی کردووە یاخود چوار ڕکات، با گومان وەلاوە بنێت و بنەمای کات لەسەر دڵنیابوو (کە کەمەکەیە، لەبەرئەوەی ئەوە دڵنیاییە و زیادە گومانی دروست کردووە) و پاشان دوو سوجدەی سەهوو ببات پێش سەلامدانەوە، لەو کاتەدا گەر پێنج ڕکاتی کردبێت؛ ئەوا دوو سوجدەی سەهووەکە دەیکات بە شەش و جووتی دەکاتەوە (واتە لەگەڵ ژمارەی نوێژەکەدا ڕێك دەبێتەوە، گەر جووت بوو ئەوا جووت دەبێت، وە تاك بوو تاك دەبێتەوە)، وە گەر ژمارەی نوێژەکە تەواو بوو ئەوا ئەو دوو سوجدەیە بۆ لووت شکاندنی شەیتانە (واتە ئەو ویستی هەڵە و کەلێن دروست بکات لە نوێژەکەدا، بەڵام بە باشتر کاری نوێژ پڕ بووەوە کە سوجدەیە).

بە شێوەیەکی گشتی
سوجدەی سەهوو پێش سەلامدانەوەیە

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا نُودِيَ بِالصَّلَاةِ، أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ لَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ الْأَذَانَ، فَإِذَا قُضِيَ الْأَذَانُ، أَقْبَلَ، وَإِذَا ثُوِّبَ، أَدْبَرَ، فَإِذَا قُضِيَ التَّثْوِيبُ،

أَقْبَلَ حَتَّى يَخْطِرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، فَيَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا وَكَذَا، لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ قَبْلَ ذَلِكَ»[١].

وفي رواية عند النسائي: «... حَتَّى لَا يَدْرِيَ كَمْ صَلَّى، فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ ذَلِكَ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ»[٢].

وفي رواية: «... فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ»[٣].

وفي رواية: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْتِي أَحَدَكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَيَدْخُلُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ نَفْسِهِ حَتَّى لَا يَدْرِيَ زَادَ أَوْ نَقَصَ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، ثُمَّ يُسَلِّمْ»[٤].

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: گەر بانگ درا شەیتان پشت هەڵدەکات و دەنگێك بەردەدات تاوەکوو گوێی لە بانگەکە نەبێت، کاتێك بانگەکە تەواو بوو؛ ڕوو دەکاتەوە نوێژخوێنان، ئەگەر باوێشکی دا پشت هەڵدەکات، کە تەواو بوو ڕووی تێدەکاتەوە و دەکەوێتە نێوان

(١) رواه البخاري (٦٠٨)، ومسلم (٣٨٩).

(٢) رواه النسائي في "المجتبى" (١٢٥٣) وصححه الألباني.

(٣) رواه أبو داود (١٠٣٠)، والنسائي (١٢٥٢)، وابن حبان (٢٦٨٣) وصححه الألباني.

(٤) رواه ابن ماجه (١٢١٦) وصححه الألباني.

کەسەکە و نەفسیەوە و دەڵێت: بیری ئەوە بکەرەوە، بیری ئەوە بکەرەوە، ئەو کارانەی کە بیری ناکەوێتەوە لەوەوپێش، تاوەکوو کەسەکە وای لێدێت نازانێت چەندە نوێژی کردووە، گەر کەسێکتان نەیزانی چەند نوێژی کردووە؛ با دوو سوجدە ببات کاتێك دانیشتووە، پێش سەلامدانەوە.

(ابن تیمیة) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: وَلَمَّا ذَكَرَ مَا يَعُمُّ الْقِسْمَيْنِ قَالَ: «إِذَا زَادَ أَوْ نَقَصَ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ»، وَقَالَ: «فَإِذَا لَمْ يَدْرِ أَحَدُكُمْ كَمْ صَلَّى فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ»[١].

کاتێك بە شێوەیەکی گشتی هەردوو بەشەکە بگرێتەوە فەرموویەتی: گەر کەسێك نەیزانی چەندە نوێژی کردووە؛ با دوو سوجدە ببات کاتێك دانیشتووە، واتە پێش سەلامدانەوە.

چەند تێبینییەك لەسەر سوجدەی سەهوو

١. دوو سوجدەی سەهوو بۆ (زیاد و کەم و گومان) ی ناو نوێژ دەبرێت، ئەمە مانای ئەوە نییە بۆ هەموو جۆریکی ئەو سێ جۆرە دەبرێت، بەڵکوو ئەو سیانە هۆکاری سوجدەی سەهوون[٢].

---

(١) "مجموع الفتاوى" (٢٣/ ٣٧). (٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٣٧).

٢. سوجدەی سەهوو (واجب)ە حوکمەکەی و بۆ پڕکردنەوەی واجبەکانی ناو نوێژە، بەڵام ڕوکن و سوننەت پێویستی بە سوجدەی سەهوو نییە، لەبەرئەوەی واجبە و ڕوکنی پێ پڕناکرێتەوە، وە سوننەتیش پلە و پاداشتی تەواوی نوێژە، بە نەکردنی کەمبوونیەتی و ناتەواوی واجباتی تیادا دروست ناکات[١].

٣. گەر بە ئەنقەست (عمدًا) ڕوکنێك یان واجبێکی نەکرد؛ ئەوا نوێژەکەی بەتاڵ دەبێتەوە، بەڵام بۆ سوننەت لەبەرئەوەی تەواوکاری نوێژە؛ بەتاڵی ناکاتەوە، وەکوو بە ئەنقەست تەحیاتی یەکەم نەخوێنێت، لەبەرئەوەی هۆکارەکانی سوجدەی سەهوو بۆ هەڵە و سەهووی ناو نوێژە، نەك ئەنقەست[٢].

٤. نوێژی سوننەت و فەرز یەك حوکمیان هەیە، سوجدەی سەهوو بێ جیاوازی هەردووکیان دەگرێتەوە، لەبەرئەوە کە چووە ناو نوێژەوە دەبێت ئەنجامی بدات بەو شێوەیەی کە داوای لێکراوە، گەر نا؛ دەبێتە گاڵتە و جیاوازیکردن لە دوو کاردا، کە وەکوو یەکن و جیاواز نین[٣].

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣١٥).

(٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٢٨، ٣٩٢).

(٣) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٣٩).

حوکمی سوجدەی سەهوو

(ابن تيمية) رَحِمَهُ اللَّهُ **دەڵێت:** ... وَهَذِهِ دَلَائِلُ بَيِّنَةٌ وَاضِحَةٌ عَلَى وُجُوبِهِمَا، وَهُوَ قَوْلُ جُمْهُورِ الْعُلَمَاءِ، وَهُوَ مَذْهَبُ مَالِكٍ وَأَحْمَد وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَلَيْسَ مَعَ مَنْ لَمْ يُوجِبْهُمَا حُجَّةٌ تُقَارِبُ ذَلِكَ[١].

وە دەڵێت: وَأَمَّا هَذَا السُّجُودُ: فَهَلْ يُفْعَلُ مُفْرَدًا بَعْدَ طُولِ الْفَصْلِ؟ فِيهِ نِزَاعٌ. وَنَحْنُ قُلْنَا: لَا بُدَّ مِنْهُ أَوْ مِنْ إعَادَةِ الصَّلَاةِ[٢].

سوجدەی سەهوو واجبە، وە بەڵگەی ڕوون و ئاشکرای لەسەرە و ئەمە کۆدەنگی زانایانە و ڕای مەزهەبی (مالك وأحمد وأبو حنيفة)یە، بەڵگەیەکی وا نییە بەوانەی کە بە واجبی نازانن، وە گەر چەندە نێوان نوێژەکە و سوجدەکەش بکەوێت، دەبێت هەرکات بیری کەوتەوە بیکات، یاخود نوێژەکە بکاتەوە، لەبەرئەوەی پڕکەرەوەی نوێژە.

بەڵام (الشيخ العثيمين) رَحِمَهُ اللَّهُ **دەڵێت:** فإن ذَكَرَ في زمن قريب سَجَدَ، وإنْ طَال الفصلُ سَقَطَ ... ولَيس صلاة مستقلَّة حتى نقول

---

(١) "مجموع الفتاوى" (٢٣/ ٢٨).

(٢) "مجموع الفتاوى" (٢٣/ ٣٥).

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ نَامَ عَنْ صَلَاةٍ فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا»[(١)].

گەر لە كاتێكی نزیكدا بیری كەوتەوە؛ دوو سوجدەكە دەبات، وە گەر نێوانی زۆر كەوت؛ لەسەری نامێنێت، لەبەرئەوەی ئەمە نوێژێكی سەربەخۆ نییە تا داوای لێبكرێت كاتێك بیری چوو یا خەوتبوو هەركاتێك بیری كەوتەوە بیكاتەوە.

ئەم دوو ڕایە كۆكەرەوەی دوو ڕای زانایانە لەسەری.

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٩٨).

شوێنی سوجدەی سەهوو

بە گوێرەی فەرموودەکان دەرکەوت کە لە هەندێك کاتدا دوو سوجدەی سەهوو پێش سەلامدانەوەیە، وە لە هەندێك کاتدا دوای سەلامدانەوەیە، وە لە بوونی گوماندا جۆرێکی تر، بۆیە (ابن تيمية) رَحِمَهُ ٱللَّهُ لە ڕاوبۆچوونەکەیدا توانیویەتی هەموو فەرموودەکان و ڕای زانایان ڕێکبخات، بە شێوە زانستی و ڕێگە و مەبەستە شەرعییەکان، کە دەتوانرێت بوترێت تاکە ڕا و یەکلاکەرەوەیە لەم بوارەدا.

(ابن تيمية) رَحِمَهُ ٱللَّهُ دەڵێت: الشَّارِعُ حَكِيمٌ لَا يُفَرِّقُ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ بِلَا فَرْقٍ، فَلَا يَجْعَلُ بَعْضَ السُّجُودِ بَعْدَهُ، وَبَعْضَهُ قَبْلَهُ، إلَّا لِفَرَقِ بَيْنَهُمَا ... وَحِينَئِذٍ فَأَظْهَرُ الْأَقْوَالِ الْفَرْقُ بَيْنَ الزِّيَادَةِ وَالنَّقْصِ وَبَيْنَ الشَّكِّ مَعَ التَّحَرِّي وَالشَّكِّ مَعَ الْبِنَاءِ عَلَى الْيَقِينِ ... فَإِنَّ هَذَا مَعَ مَا فِيهِ مِنْ اسْتِعْمَالِ النُّصُوصِ كُلِّهَا: فِيهِ الْفَرْقُ الْمَعْقُولُ؛ وَذَلِكَ أَنَّهُ إذَا كَانَ فِي نَقْصٍ كَتَرْكِ التَّشَهُّدِ الْأَوَّلِ احْتَاجَتْ الصَّلَاةُ إلَى جَبْرٍ وَجَابِرُهَا يَكُونُ قَبْلَ السَّلَامِ ... وَإِذَا كَانَ مِنْ زِيَادَةٍ كَرَكْعَةٍ لَمْ يَجْمَعْ فِي الصَّلَاةِ بَيْنَ زِيَادَتَيْنِ بَلْ يَكُونُ السُّجُودُ بَعْدَ السَّلَامِ؛ ... وَكَذَلِكَ إذَا

شَكَّ وَتَحَرَّى فَإِنَّهُ أَتَمَّ صَلَاتَهُ وَإِنَّمَا السَّجْدَتَانِ لِتَرْغِيمِ الشَّيْطَانِ فَيَكُونُ بَعْدَ السَّلَامِ ... وَأَمَّا إذَا شَكَّ وَلَمْ يَتَبَيَّنْ لَهُ الرَّاجِحُ ... وَهَذَا إنَّمَا يَكُونُ قَبْلَ السَّلَامِ ... فَهَذَا الْقَوْلُ الَّذِي نَصَرْنَاهُ هُوَ الَّذِي يُسْتَعْمَلُ فِيهِ جَمِيعُ الْأَحَادِيثِ لَا يُتْرَكُ مِنْهَا حَدِيثٌ مَعَ اسْتِعْمَالِ الْقِيَاسِ الصَّحِيحِ[(١)].

دانایی شەریعەت لەوەدایە كە جیاوازی ناخاتە نێوان دوو شتەوە بەبێ بوونی جیاوازی، هەندێك جار سوجدە لەپێش سەلامدانەوە و هەندێك لە دواییدا؛ هۆكاری جیاوازییە لەنێوانیاندا، بۆیە بەهێزترین ڕا بوونی جیاوازییە لەنێوان (زیادە و كەمدا)، وە لەنێوان (گومان و یەكلابوونەوە) و (گومان و كار لەسەر دڵنیایی)، ئەمە لەگەڵ كاركردن بە هەموو فەرموودەكان جیاوازییەكی عەقڵی بەدیدەكرێت.

گەر كەمی لە نوێژدا دروست ببێت؛ ئەوا پێویستی بە پڕكردنەوەیەك هەیە، بۆیە ئەویش دەبێت بخرێتە ناو نوێژەوە، وە گەر زیادە بكرێت؛ ئەوا بۆئەوەی دوو زیادە لە نوێژدا كۆنەبێتەوە دەخرێتە دەرەوەی نوێژ، وە گەر گومانی بۆ دروست بوو، پاشان یەكلابووەوە؛ ئەوا نوێژەكەی تەواوە و دوو سوجدەكە بۆ لووتشكاندنی شەیتانە،

(١) "مجموع الفتاوى" (٢٣/ ٢٢ - ٢٥).

دەخرێتە دەرەوەی نوێژ، وە گەر یەکلا نەبووەوە دەخرێتە ناو نوێژەوە، ئەمە کۆکەرەوە و بەکارهێنانی هەموو فەرموودەکانە لەشوێنی خۆیدا، بە پێوانەیەکی دروست.

وە بۆچوونی زانایانیش بەم شێوەیە، وەکوو ئیمامی (النووي) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ الْأَصْلُ هُوَ السُّجُودُ بَعْدَ السَّلَامِ ... [١].

📖 (أبو حنيفة) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: دوای سەلامدانەوەیە.

📖 (الشافعي) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: پێش سەلامدانەوەیە.

📖 (مالك) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: گەر زیادە بوو دوای سەلامدانەوە، وە گەر ناتەواو بوو پێش سەلامدانەوە.

📖 (أحمد) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: پێش سەلامدانەوەیە، بێجگە لە دوو شوێن نەبێت: گەر سەلامی دایەوە ناتەواو بوو، یا لەسەر گومان بوو؛ ئەوا دوای سەلامدانەوەیە [٢].

---

(١) "شرح النووي على مسلم" (٥/ ٥٦).

(٢) "المغني" لابن قدامة (٢/ ٤١٥)، "نيل الأوطار" للشوكاني (٢/ ٣٢١)، "مجموع الفتاوى" لابن تيمية (٢٣/ ١٧)، "زاد المعاد" لابن القيم (١/ ٢٨٩)، "الشرح الممتع" للعثيمين (٣/ ٤٦٦).

سوجدەی سەهوو بە شێوەیەکی گشتی دروستە لەپێش سەلامدانەوە و دوای سەلامدانەوە، بەڵام باشترین شێواز ئەوەی (ابن تیمیه)یە رَحِمَهُ ٱللَّهُ بە شێوەی باشتر (استحباب)، نەك (واجب).

(ابن باز) رَحِمَهُ ٱللَّهُ دەڵێت: الأمر واسع في ذلك فكلا الأمرين جائز[1].

فراوانی لەم کارەدا هەیە و هەردوو شێوازەکە دروستە.

---

(١) "تحفة الإخوان" ص١١٧، وانظر "الشرح الممتع" (٣/ ٣٩٤)، و "فتح الباري" لابن حجر (٣/ ١٣١)، وە ئەمە ڕای (الشيخ الألباني) یە رَحِمَهُ ٱللَّهُ نقلًا عن حسين العوايشة في "الموسوعة الفقهية" (٢/ ١٩٣).

هۆکارەکانی سوجدەی سەهوو و حوکمەکانی

یەکەم: زیـــادە لە نـــوێـــژدا

(الزيادة في الصلاة)

هۆکاری یەکەم: زیادەکاری لە نوێژدا دوو جۆرە:

١. زیادەی کار و قسەکردن (الأفعال والأقوال):

● **زیادەی کار (الأفعال) دوو شێوەیە: لە هاوشێوەی کارەکانی نوێژ، وە جیاواز لە کاری نوێژ.**

أ. زیادەیەك لە هاوشێوەی کارەکانی نوێژ[(١)]:

وەك: وەستان لە شوێنی دانیشتندا، یاخود بە پێچەوانەوە، یاخود ڕکووع و سوجدە لە شوێنی خۆیدا نەبێت ... .

ئەم کارانە گەر بە ئەنقەست بکرێت؛ نوێژەکە بەتاڵە، بە کۆدەنگی زانایان، بەڵگەش پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ»[(٢)].

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٣٩ - ٣٤٤).

(٢) رواه البخاري (٣/ ٦٩)، ومسلم (١٧١٨).

هەركارێك فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت ڕەتكراوەیە.

بەڵام هەركاتێك وەستانێك (قیام)، دانیشتنێك و ڕكووعێك و سوجدەیەكی زیاد كرد بە هەڵە و سەهوو؛ ئەوا سوجدەی سەهووی بۆ دەبرێت، بە بەڵگەی كرداری پێغەمبەر ﷺ.

* گەر ڕكاتێكی زیاد كرد و پێی نەزانی تا لە نوێژەكە بووەوە، ئەوا واجبە سوجدەی سەهووی بۆ ببات، وە گەر پێش سەلامدانەوە پێی زانی؛ ئەوا سوجدەی سەهووی بۆ دەبات پاش سەلامدانەوە، بە بەڵگەی ڕیوایەتەكەی (ابن مسعود) رضي الله عنه كە پێغەمبەر ﷺ نوێژی نیوەڕۆی كرد بە پێنج ڕكاتی و سوجدەی سەهووی لە دەرەوەی نوێژ بۆبرد، وە نەیفەرموو هەركاتێك پێش سەلامدانەوە پێتان زانی سوجدەی سەهوو پێش سەلامدانەوە ببەن، بەوە دەركەوت كە بۆ زیادە دوای سەلامدانەوەیە، وە هەروەها فەرموودەكەی (ذو اليدين) پشتگیری ئەمە دەكات.

* گەر ڕكاتێكی زیاد كرد و لە هەركاتێكی ڕكاتەكەدا پێی زانی؛ دەبێت بەبێ دواكەوتن دانیشێت بۆ تەحیات و بەردەوام نەبێت لەسەری، گەر كاتی خوێندنی [الفَاتِحَةِ] یان ڕكووع ... بێت.

وەکوو: نوێژێکی چوار ڕکاتی بێت، ئەم لە پێنجەمدا بێت، یا دوو ڕکاتی بێت ئەم لە سێیەمدا بێت، وەکوو نوێژی بەیانی، یاخود (مسافر) بێت و هەستێتەوە بۆ سێیەم، لەبەرئەوەی لە سەرەتای نوێژەکەیدا نیيەتی وا بووە کە دوو ڕکاتی بکات ... دەبێت ڕاستەوخۆ کاتێك پێی زانی دانیشێت بۆ خوێندنی تەحیات، مەگەر تەحیاتی خوێندبێت پاش ئەوە گومانی بۆ دروست بووە و هەستاوەتەوە؛ ئەوا نایخوێنێت و بەس سەلام دەداتەوە، لەم حاڵەتی زیادانەدا دوو سوجدەی سەهوو لە دەرەوەی نوێژ دەبات، ئەمە بۆ شەونوێژیش هەمان شێوەیە، بێجگە لە نوێژی (وتر) نەبێت کە لە دووەمدا هەڵدەستێتەوە، دەتوانێت بە سێ ڕکاتی بەسەر یەکەوە بیکات.

تێبینی: وقد يتوهَّمُ بعضُ طَلَبَةِ العِلم في هذه المسألة أن حكمها حكم من قام عن التشهُّد الأول، ... [١].

هەندێك لە قوتابیانی زانستی شەرعی وا گومان دەبەن ئەم بابەتە حوکمەکەی هەمان حوکمی کەسێکی هەیە کە لەدوای ڕکاتی دووەم هەڵدەستێتەوە و تەحیات ناخوێنێت، کاتێك هەستایەوە و دەستی کرد بە خوێندنی [الفَاتِحَة] ؛ حەرامە بگەڕێتەوە، ئەم جۆرە تێگەیشتنە

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٤٢).

هەڵەیە، لەبەرئەوەی ئەوە بۆ كەموكورتهێنانی نوێژە، بەڵام ئەمە زیادەكردنە لە نوێژدا و نابێت بەردەوام بێت لەسەری، لەكاتێكدا دڵنیایی بە زیادەكردنی نوێژ؛ هۆكاری بەتاڵبوونەوەی نوێژە.

لأنه لو استمر في الزيادة مع عِلْمِهِ بها لزاد في الصلاة شيئاً عمداً، وهذا لا يجوز؛ وتبطل به الصَّلاة (١).

ئیمامی (النووي) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: وَإِنْ ذَكَرَ قَبْلَ السَّلَامِ عَادَ إِلَى الْقُعُوْدِ، سَوَاءٌ كَانَ فِي قِيَامٍ أَوْ رُكُوعٍ أَوْ سُجُودٍ أَوْ غَيْرِهَا (٢).

چۆنیێتی ئاگاداركردنەوەی ئیمام لە نوێژدا

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ... قَالَ: «... إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ، أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ، فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي، ...» (٣).

واتە: من ئادەمیزادم وەكوو ئێوە، لەبیرم دەچێت وەكوو ئێوە چۆن لەبیرتان دەچێت، ئەگەر لەبیرم چوو بیرم بخەنەوە.

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٤٢).

(٢) "شرح النووي على مسلم" (٥/ ٦٤).

(٣) رواه البخاري (٤٠١)، ومسلم (٥٧٢).

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**إِذَا نَابَكُمْ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ، فَلْيُسَبِّحِ الرِّجَالُ، وَلْيُصَفِّقِ النِّسَاءُ**»، ولفظ: «**مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلَاتِهِ فَلْيُسَبِّحْ فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ الْتُفِتَ إِلَيْهِ وَإِنَّمَا التَّصْفِيحُ لِلنِّسَاءِ**»[(١)].

واتە: گەر کارێك ڕوویدا لە نوێژدا؛ با پیاوان (سبحان اللّٰه) بکەن، وە ئافرەتان چەپڵە لێبدەن بە پشتی دەست.

ئەم (سبحان اللّٰه)یە و دان بە پشتی دەستەدا لە نوێژدا بۆ هەڵە و ڕووداوی کردارییە (الأفعال).

بەڵام بۆ هەڵەی خوێندنی قورئان و ڕاستکردنەوەی: عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلَّى صَلَاةً، فَقَرَأَ فِيهَا فَلُبِسَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ لِأُبَيٍّ: «**أَصَلَّيْتَ مَعَنَا؟**» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «**فَمَا مَنَعَكَ أَنْ تَفْتَحَ عَلَيَّ؟**»[(٢)].

پێغەمبەر ﷺ نوێژێکی کرد و لە قورئانخوێندنەکەدا وەستا، کاتێك نوێژ تەواو بوو ڕووی کردە (أبي بن کعب) "کە لەبەرکاری قورئان

(١) رواه البخاري (٦٨٤)، ومسلم (٤٢١)، وأحمد (٢٢٨١٧).

(٢) رواه أبو داود (٩٠٧)، والطبراني في "الكبير" (١٣٢١٦)، وصححه الألباني في "صحيح أبي داود" (٨٤٣).

بوو" فەرمووی: نوێژت کرد لەگەڵمان؟ وتی: بەڵێ، فەرمووی: چی ڕێگری لێکردی خوێندنەکەم بۆ بکەیتەوە (واتە بۆم ڕاست کەیتەوە)؟

ئەم جۆرە ڕووداوانە (لەبیرچوون و هەڵە و لێتێکچوون ...) لە پێغەمبەرەوە ﷺ بەدەر لەوەی کە ئادەمیزادە وەکوو ئێمە؛ هۆکاری تەواوبوونی شەرع و یاسای ئیسلامە لەو بوارانەدا، گەر ئەوانە ڕووی نەدایە؛ ئەوا حوکمە شەرعییەکەی نەدەزانرا، بۆ تەواوبوونی (تشريع) بووە.

❑ شێوازی دروستی ئاگادارکردنەوەی ئیمام لە نوێژدا[1]:

وەکوو هەستێتەوە بۆ پێنجەم لە چوار ڕکاتییەکدا: ئەوا دەبێت ئاگادار بکرێتەوە لەلایەن نوێژخوێنانەوە بە وتنی (سبحان الله)، وە دەبێت ئیمامیش بەم شێوەیە ڕەچاوی ئەم ڕووداوە بکات:

١. ئەگەر ئیمام دڵنیا بوو لە نوێژی خۆی کە تەواوە؛ ئەوا گوێ نادات بە ئاگادارکردنەوەی نوێژخوێنان.

٢. ئەگەر ئیمام گومانی هەبوو، دڵنیا نەبوو، یا گومانی بۆ دروست بوو، هەستی کرد کە ڕاستییەکان زیاتر لای نوێژخوێنانە؛ ئەوا دەبێت ئاگادارکردنەوەکەیان بەگوێ بکات و بگەڕێتەوە بۆ ڕاستکردنەوەی

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٤٤ - ٣٤٧).

نوێژەکە.

٣. وە تاوەکوو کەسەکان ناسراو بن و شوێنی متمانەی دینی زیاتر بن و ژمارەیان زیاتر لە یەك کەس بێت؛ دڵنیایی زیاتر بە ئیمام دەدات، دەبێت ڕەچاویان بکات، لەبەر بەشداری یەکترییان لە کارەکەدا.

هەر بۆیە لە شەرعیشدا ئەوە ڕەچاو کراوە کە دەبێت کەسە کامڵەکان لەپشت ئیمامەوە نوێژ بکەن، وەکوو پێغەمبەر ﷺ دەفەرمویێت: «لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُو الْأَحْلَامِ وَالنُّهَى»[١].

٤. وە گەر کەسەکان نەناسراو بوون، یاخود ئیمام دڵنیا بوو؛ ئەوا بە دڵنیایی خۆی کار دەکات، گەر دە کەسیش بن، وە گەر یەك کەس بوو بە هەمان شێوە، مەگەر ئیمام دڵنیا نەبێت لە خۆی و گومانی هەبێت.

لەبەرئەوەی پێغەمبەر ﷺ کاتێك (ذو اليدين) هەواڵی پێدا، قسەکەی وەرنەگرت، تا پرسی بە هاوەڵان کرد «أصدق هذا؟»، لەبەر دڵنیایی خۆی کە فەرمووی: «لَمْ أَنْسَى وَلَمْ تَقْصُرْ»، لەبیرم نەچووە و نوێژیش کورت نەبووەتەوە.

٥. وە گەر ئیمام دڵنیا بوو لەسەر کارەکەی، بەڵام زۆربەی

---

(١) رواه مسلم (٤٣٢)، وأبو داود (٦٧٤)، وابن ماجه (٩٧٦).

نوێژخوێنان یا هەموویان هەواڵیان بە هەڵەكەی دا؛ ئەوا ڕاكەی دەبێتە گومان و ڕای ئەوان دەبێتە دڵنیایی، وەك پێغەمبەر ﷺ گومانی نەبوو، دڵنیا بوو لە كارەكەی «لَمْ أَنْسَى وَلَمْ تَقْصُرْ»، «كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ»[١]، بەڵام پێیان وت: «بَلَى قَدْ نَسِيتَ»[٢]، بەڵام بیرت چوو؛ ئەوا قسەی ئەوان ڕەچاو دەكرێت و تەواوكار و بەشداریكاری یەكن.

❑ ئەگەر لە نوێژی (جماعة)دا ئیمام هەستایەوە بۆ ڕكاتێكی زیادە[٣]:

نوێژخوێنان لەم حاڵەتانە بەدەر نین:

١. هەموویان ڕایان وایە كە زیاد نییە، شوێنكەوتەی دەبن (متابعة)، ئەوا نوێژەكەیان دروستە.

٢. یاخود دەزانن هەڵەیە و لە زیادەدایە؛ ئەوا نوێژەكەیان بەتاڵە، لەبەرئەوەی بە ئەنقەست (عمدي) زیادە دەكەن.

٣. یاخود شوێنكەوتەی دەبن (متابعة)، لەبەرئەوەی ئەوانیش نازانن و لە گوماندان، یاخود دەزانن زیادەیە، بەڵام شارەزا نین بەسەر حوكمە شەرعییەكەدا؛ ئەوا نوێژەكەیان دروستە، لەبەر نەزانین ﴿رَبَّنَا

---

(١) رواه مسلم (٥٧٣).   (٢) رواه البخاري (١٢٢٩).

(٣) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/٣٤٧ - ٣٤٩).

لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ﴾ [البَقَرَة : ٢٨٦]، هەروەکوو هاوەڵان (متابعة)ی پێغەمبەریان ﷺ کرد لە پێنج ڕکاتەکەی نیوەڕۆدا (رواية ابن مسعود) رضي الله عنه: «أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صّلَّى الظُّهْرَ خَمْسًا،...»[1].

٤. یاخود دەزانن و دڵنیان کە ئیمام زیاد دەکات، ئەوا جیا دەبنەوە و دادەنیشن بۆ خوێندنی (تحيات) و شوێنکەوتەی ئیمام نابن، مەرجیش نییە هەموویان کۆدەنگ بن لەپشت ئیمامەوە بە دڵنیایی، دەبنە دوو بەش و هەریەکەی بەگوێرەی یەکێك لەو حاڵەتانەی پێشوو دەبێت.

پرسیار: ئایا سەلام دەداتەوە لەدوای خوێندنی تەحیات، یاخود چاوەڕێی ئیمام دەکات تا دەگاتەوە حاڵەتی ئەو و سەلامی لەگەڵدا دەداتەوە؟

وەڵام: (ابن قدامة) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: وَمَتَى لَمْ يَرْجِعْ، وَكَانَ الْمَأْمُومُ عَلَى يَقِينٍ مِنْ خَطَإِ الْإِمَامِ، لَمْ يُتَابِعْهُ فِي أَفْعَالِ الصَّلَاةِ، وَلَيْسَ هَذَا مِنْهَا. وَيَنْبَغِي أَنْ يَنْتَظِرَهُ هَاهُنَا، لِأَنَّ صَلَاةَ الْإِمَامِ، صَحِيحَةٌ، لَمْ تَفْسُدْ بِزِيَادَةٍ، فَيَنْتَظِرُهُ كَمَا يَنْتَظِرُ الْإِمَامُ الْمَأْمُومِينَ فِي صَلَاةِ الْخَوْفِ فَإِنَّ

(١) رواه البخاري (٤٠٤)، ومسلم (٥٧٢).

صَلَاتَهُمْ صَحِيحَةٌ؛ لِأَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَابَعُوهُ فِي التَّسْلِيمِ فِي حَدِيثِ ذِي الْيَدَيْنِ، وَفِي الْخَامِسَةِ فِي حَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فَلَمْ تَبْطُلْ صَلَاتُهُمْ[(١)].

ئەگەر ئیمام نەگەڕایەوە و نوێژخوێنان دڵنیا بوون لـە هەڵەی ئیمام؛ شوێنكەوتەی نابن، پێویستە چاوەڕێی بكەن لـە تەحیاتدا، وەكوو چۆن ئیمام چاوەڕێیان دەكات لـە نوێژی كاتی ترسدا (صلاه الخوف)، وە نوێژی ئیمام بەتاڵ نییە، وە گەر نەزانیش بوون بە حوكمەكە یا نوێژەكە؛ شوێنكەوتەی ئیمام دەبن، وەكوو چۆن هاوەڵان شوێنكەوتەی پێغەمبەر بوون لـە پێنجەم ڕكاتدا لـە ڕیوایەتەكەی (عبد الله بن مسعود) رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

وە (ابن تيمية) رَحِمَهُ اللهُ دەڵێت: إِنْ قَامُوا مَعَهُ جَاهِلِينَ لَمْ تَبْطُلْ صَلَاتُهُمْ؛ لَكِنْ مَعَ الْعِلْمِ لا يَنْبَغِي لَهُمْ أَنْ يُتَابِعُوهُ بَلْ يَنْتَظِرُونَهُ حَتَّى يُسَلِّمَ بِهِمْ أَوْ يُسَلِّمُوا قَبْلَهُ، وَالِانْتِظَارُ أَحْسَنُ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ[(٢)].

ئەگەر لـەگەڵ ئیمام هەستانەوە بە نەزانین؛ نوێژەكەیان بەتاڵ نابێتەوە، بەڵام پێویستە كە زانییان شوێنكەوتەی نەبن، بەڵكوو چاوەڕێی

---

(١) "المغني" (٢/ ١٧).

(٢) "مجموع الفتاوى" (٢٣/ ٥٣).

بکەن تا سەلامیان پێدەداتەوە، یاخود پێش ئیمام سەلام بدەنەوە، بەڵام چاوەڕێبوون چاکترە.

* وە ئەو بابەتەی پێشوو پێویستە ئیمام دڵنیا بێت لەوەی کە زیادە وەکوو کەم نییە، نابێت بەردەوام بێت لەسەری و بە هەستانەوەی و خوێندنی [الفَاتِحَةُ] ڕێگری لێناکرێت لە گەڕانەوەی، ئەوە بۆ کورتهێنانی نوێژ و نەخوێندنی تەحیاتی یەکەمە (کە بە هەستانەوەی و خوێندنی [الفَاتِحَةُ] ڕێگری لێدەکرێت لە گەڕانەوەی).

* وە پێویستە لەم حاڵەتی زیادەیەدا ئیمام دوو سوجدەی سەهوو بباتە دەرەوەی نوێژ، بەگوێرەی ڕیوایەتەکەی (ابن مسعود) رضي الله عنه: «فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ»[(١)].

* واجبە ئیمام ئاگادار بکرێتەوە بەسەر هەڵەی نوێژدا، لەبەرئەوەی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «إِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي» گەر لەبیرم چوو بیرم بخەنەوە.

وە گەر کەسانێك لە تەنیشت نوێژخوێنێکدا یان کۆمەڵێك لە نوێژخوێنان بوون، هەڵەیان کرد و زانیارییان بەسەر هەڵەکەدا هەبوو؛

(١) رواه البخاري (١٢٢٦)، وأبو داود (١٠١٤).

ئەوا دەتوانن بە هەرشێوەیەك بێت ئاگاداریان بكەنەوە لە هەڵەكە، ئەگەرچی پەیوەندی كاریشیان بەیەكەوە نییە، لەبەر بەگشتی خوێندنەوەی فەرمانی خوایی تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ كە دەفەرموێت: ﴿وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰ﴾ [المَائِدَة : ٢].

پشتیوانی یەكتر بن لەسەر چاكە و خواپەرستی، با هەڵەیەكی دەستنوێژ گرتنیش بێت[١].

ب. زیادەیەك جیاواز لە هاوشێوەی كارەكانی نوێژ[٢]:

هەركارێك بكرێت لەناو نوێژدا و هاوشێوەی ئەو كارەی تێدا نەبێت؛ ئەوا بۆ بەتاڵبوونەوەی ئەم مەرجانەی هەیە:

١. زۆر بێت.

٢. هاوشێوەی كاری نوێژ نەبێت.

٣. بۆ پێویستی نەبێت.

٤. بەسەریەكەوە بێت.

١. **زۆر بێت:** زۆری و كەمی ئەو كارە دەگەڕێتەوە بۆ پێناسەی خەڵك و هیچ پێناسە و پەیوەستبوونێكی شەرعی لەسەر نییە، واتە

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٤٩).

(٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٥٠ - ٣٥٧).

کەسێك لە نوێژدا ئەوەندە بجوولێت بەجۆرێك بینەرێك وا گومان ببات کە ئەو کەسە لە نوێژدا نییە. ئەوە زۆرە، ئەو کاتە دەتوانێت بڕیار بدرێت لەسەر بەتاڵی ئەو نوێژە.

بەڵام گەر بەشێوەیەك بوو کە خەڵك لە (عادة)ی کارەکەدا بە کەمیان زانی؛ ئەو کاتە زیان بە نوێژەکە ناگەیەنێت.

نموونە: کەسێك منداڵێك لە نوێژدا باوەش دەکات، بۆئەوەی نوێژخوێنان سەرقاڵ نەکات بە گریان و جوولە و خۆیشی دڵی لای نوێژەکە بێت، ئەوا دانانی بۆ کاتی سوجدە و بەرزکردنەوەی لە هەڵسانەوەدا ... ئەمانە بۆخۆی وا دادەنرێت کە کەمە، نوێژی پێ بەتاڵ نابێتەوە.

هەروەك پێغەمبەر ﷺ: «كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ حَامِلٌ أُمَامَةَ بِنْتَ زَيْنَبَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَهَا، وَإِذَا قَامَ حَمَلَهَا»[1].

لەکاتی نوێژدا کچەزاکەی (أمامة)ی کچی زەینەبی هەڵگرتبوو، گەر بچوایە بۆ سوجدە دایدەنا، وە گەر هەستایەتەوە هەڵی دەگرت.

---

(١) رواه البخاري (٥١٦)، ومسلم (١٢١٢).

هەروەك (عائشة) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دەڵێت: «جِئْتُ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي البَيْتِ، وَالبَابُ عَلَيْهِ مُغْلَقٌ، فَمَشَى حَتَّى فَتَحَ لِي، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مَكَانِهِ»، "وَوَصَفَتِ البَابَ فِي القِبْلَةِ"[1].

من دەهاتمەوە، پێغەمبەر ﷺ نوێژی لە ماڵەوە دەكرد و دەرگاكە داخرابوو، ڕووی دەرگاكە لە قیبلە بوو، پێغەمبەر ﷺ هات بەرەوڕووی دەرگاكە تا بۆی كردمەوە و پاشان گەڕایەوە شوێنی خۆی.

وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شِدَّةِ الحَرِّ، فَإِذَا لَمْ يَسْتَطِعْ أَحَدُنَا أَنْ يُمَكِّنَ وَجْهَهُ مِنَ الأَرْضِ بَسَطَ ثَوْبَهُ، فَسَجَدَ عَلَيْهِ»[2].

ئەنەس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دەڵێت: ئێمە لە كاتی گەرمادا نوێژمان لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ دەكرد، گەر كەسێكمان نەیتوانیایە ناوچەوانی لەسەر زەوی دابنێت؛ جلەكەی لەسەر ڕادەخست و سوجدەی لەسەر دەبرد.

ئەمانە هەمووی كارێكی پێویست بوون لە شوێنی خۆیدا،

(١) رواه أبو داود (٩٢٢) وحسنه الألباني، والترمذي (٦٠١)، وأحمد (٢٤٠٢٧) وحسنه الأرنؤوط.

(٢) رواه البخاري (١٢٠٨)، ومسلم (٦٢٠).

بەگوێرەی پێویستی خۆی، بۆیە بە زۆر نەزانراوە و بەگوێرەی توانا لە خزمەتی نوێژەکەدا بووە.

کەواتە کەم و زۆر ڕێژەیەکی دیاریکراوی بۆ نییە، بەگوێرەی پێویستی کارەکە بڕیاری لەسەر دەدرێت، وەکوو (صلاة الخوف)، وە پێغەمبەر ﷺ لەسەر مینبەرەکە نوێژی کرد بە هاتنەخوارەوە و چوونە سەرەوەی، بۆ فێربوون[١]، یاخود نوێژی سوننەتی کرد بە سواری حوشترەوە[٢]، یاخود حەجکردن بە سواری حوشترەوە[٣]، هەموو ئەمانە لە کاری پێغەمبەردا ﷺ هەیە.

٢. **هاوشێوەی کاری نوێژ:** حوکمی ئاسانترە، وەك: دەست بەرزکردنەوە و دەستگرتن و ڕکووع و سوجدە و دانیشتن ...، وە گەر بۆ پێویستی بێت ئەوا دروستە، بەڵام ئەگەر هاوشێوەی کاری نوێژ نەبێت، وەکوو ڕۆیشتن و پاڵکەوتن و پشتکردنە قیبلە و ئاوڕدانەوە ... گەر بۆ پێویستییەکی ئێجگار زۆر نەبێت؛ نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە، بۆیە بۆ نوێژی (صلاة الخوف): ﴿ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ﴾ [البَقَرَة: ٢٣٩].

---

(١) "صفة صلاة النبي" للألباني (١/ ١١٣).

(٢) "صفة صلاة النبي" للألباني (١/ ٨٣).

(٣) "حجة النبي" للألباني ص٥١.

كاتی شەڕ و ترس بە پێ ڕێكردن و سواری ڕێگە دراوە نوێژ بكرێت.

٣. **بۆ پێویست و پێویست نەبوون:** كارێكە شەرع ڕەچاوی كردووە لە هەموو كاتێكدا ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ [التغابن: ١٦]، ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ١٨٥]، وە بەگوێرەی ئەوەش شەرع بڕیاری لەسەر دەدات.

٣. **بەسەریەكەوە بوون و جیاجیا:** حوكمیان جیاوازە، گەر هەموو جووڵەكانی چوار ڕكات بخرێتە سەر یەك و لە یەك ڕكاتدا بكرێت ئەوا هەر لە نوێژ ناچێت، بەڵام گەر دابەش بێت بەسەر چوار ڕكاتەكەدا، ئەوا كارئاسانە، وە شەرع چاوپۆشی لێدەكات.

زیادەی قسەكردنێك لە نوێژدا

- زیادە قسەكردنی نوێژ دوو جۆرە:

أ. زیادە قسەكردنێك لە هاوشێوەی قسەكردنەكانی ناو نوێژ[(١)]:

وەكوو خوێندنی بابەتێك كە لە شوێنی خۆیدا نەبێت، وەكوو: خوێندنی (تەحیات) لە شوێنی [الفاتحة]دا یا بە پێچەوانەوە، یاخود

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٥٧ - ٣٦٠).

خوێندنی قورئان لە ڕکووع یا سوجدەدا و بە پێچەوانەشەوە، یاخود خوێندنی [ٱلْفَاتِحَةُ] و ... بە دەنگی بەرز لەو نوێژانەدا کە دەنگی تێدا بەرز ناکرێتەوە یا بە پێچەوانەوە، گەر ئەم هەڵانە ڕوویدا و بەڵام لەگەڵیدا فریا کەوت (قراءة) و زیکری شوێنەکەی خۆی بخوێنێت؛ ئەوا زانایان دەڵێن بەگوێرەی خودی خۆی حەرام نییە، بەڵکوو بەگوێرەی شوێنەکەی حەرامە و سەهووکردنەکەش هۆکارە بۆئەوەی نوێژ بەتاڵ نەکاتەوە، ئەمە ڕای بەهێزی زانایانە.

بەڵام ئەگەر نەیزانی تا شوێنەکەی بەجێهێشت و (ذکر وقراءة)ی شوێنەکەی نەخوێند؛ ئەوا واجبێکی ناو نوێژی ناتەواوە و پێویستە سوجدەی سەهووی بۆ ببات لەناو نوێژدا بۆ پڕکردنەوەی.

وەك فەرموودەکەی (عبد الله بن مسعود) ﵁ دەفەرموێت: «إِذَا زَادَ الرَّجُلُ أَوْ نَقَصَ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ»[1].

گەر کەسێك زیاد یان کەمی کرد لە نوێژدا؛ با دوو سوجدەی سەهوو ببات.

وە گەر کارە واجبەکانی نوێژی ئەنجامدا و ئەو زیادانەش؛

(١) رواه مسلم (٥٧٢).

بەگوێرەی گشتی بەڵگەكان دەتوانێت سوجدەی سەهوو ببات بە (مستحب)ی، واتە باش وایە[(١)].

ب. زیادە قسەكردنێك جیاواز لە قسەكردنەكانی ناو نوێژ[(٢)]:

ئەگەر كەسێك بە هەڵە سەلام بداتەوە لە نوێژەكەی و وایزانی تەواو بووە و قسە بكات، لە سێ حاڵەت بەدەر نییە:

١. قسەكردنەكانی پەیوەندی بە نوێژ و تەواوبوونییەوە نییە.

٢. قسەكردنەكان پەیوەندی بە نوێژەكەوە هەیە بە ڕێژەیەكی كەم، وەكوو قسەكردنەكەی پێغەمبەر ﷺ: «لَمْ أَنْسَى وَلَمْ تَقْصُرْ»، «مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ؟»، «أَحَقٌّ مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ؟»، (قَالُوا: صَدَقَ، لَمْ تُصَلِّ إِلَّا رَكْعَتَيْنِ).

٣. قسەكردنێكی زۆر كە پەیوەندی بە نوێژەكەوە بوو.

الشَّيخ (العثيمين) رَحِمَهُ ٱللَّهُ دەڵێت: **القول الثاني:** أن الصَّلاة لا تبطل بهذه المسائل الثلاث كلها؛ لأن هذا المتكلِّم لا يعتقد أنه في

(١) "تمام المنة في فقه الكتاب وصحيح السنة" لعادل بن يوسف (١/ ٤٢٩)، و "سجود السهو" لدكتور سعيد بن علي بن وهف القحطاني ص١٩.

(٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٦٠ - ٣٦٩).

صلاة، فهو لم يتعمَّد الخطأ، وقد قال الله تعالى: ﴿وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ﴾ [الأحزاب: ٥]، وهذا هو الصحيح[١].

ڕای دووەم: نوێژ بەتاڵ نابێتەوە بە یەکێك لەم سیانەی پێشوو، لەبەرئەوەی نوێژخوێن نازانێت لەناو نوێژدایە و بە ئەنقەست هەڵەی نەکردووە، بۆیە خوای گەورە تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ دەفەرموێت: لەسەر هەڵەکان تاوانبار نابن، مەگەر بە مەبەستی دڵی و ئەنقەست ئەنجامی بدەن. ئەمەیان ڕای دروستە لە بابەتەکەدا.

وە دەڵێت: وكذلك على القول الصَّحيح لا تبطل بالأكل والشُّرب ونحوهما؛ إذا سَلَّمَ ناسياً، لأنه لم يتعمَّد فِعْلَ المبطل، ...[٢].

ڕای دروستی زانایان ئەوەیە نە بە خواردن و نە بە خواردنەوە و قسەکردن و ... کە پێچەوانەی نوێژن، نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە، گەر بە لەبیرچوون سەلامی دایەوە، مەگەر دەستنوێژی بشکێت، کە لەو حاڵەتەدا هەندێکی نوێژ لەسەر هەندێکی تری بینا ناکرێنەوە بە شکانی دەستنوێژ.

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٦٥).

(٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٦٥).

وە هەروەها قسەکردن گەر لە ناوەڕاستی نوێژیشدا بێت، گەر نەزان و لەبیرچوو بێت؛ نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە، بە بەڵگەی ئایەتەکە و فەرموودەکەی (معاوية بن الحكم) ﷺ کە دەڵێت: «بَيْنَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللهُ فَرَمَانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقُلْتُ: وَاثُكْلَ أُمِّيَاهْ، مَا شَأْنُكُمْ؟ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ، فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَاذِهِمْ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَمِّتُونَنِي لَكِنِّي سَكَتُّ، ...»[(١)].

من نوێژم دەکرد لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ بە جەماعەت، پیاوێك پژمی، منیش وتم: (يرحمك الله)، خەڵکەکە بە تیلەی چاو سەیریان دەکردم، منیش وتم: دایکتان شینتان لەسەر بکات، چیتانە وا سەیرم دەکەن؟ ئەوانیش دەیاندا بە ڕانیاندا بێدەنگیان دەکردم، ... پاشان پێغەمبەر ﷺ هەواڵی پێدام کە نوێژ نابێت قسەی خەڵکی تیادا بکرێت.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی پێ نەدا کە نوێژەکە دووبارە بکاتەوە، یاخود سوجدەی سەهووی بۆ ببات.

---

(١) رواه مسلم (٥٣٧).

• **قاقا لێدان لە نوێژدا:** نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە.

(ابن تيمية) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: أَمَّا التَّبَسُّمُ فَلَا يُبْطِلُ الصَّلَاةَ وَأَمَّا إذَا قَهْقَهَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّهَا تَبطُلُ وَلَا يُنْتَقَضُ وُضُوءُهُ عِنْدَ الْجُمْهُورِ كَمَالِكِ وَالشَّافِعِيِّ وَأَحْمَد؛ لَكِنْ يُسْتَحَبُّ لَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ فِي أَقْوَى الْوَجْهَيْنِ لِكَوْنِهِ أَذْنَبَ ذَنْبًا وَلِلْخُرُوجِ مِنْ الْخِلَافِ[1].

زەردەخەنە نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە، بەڵام قاقا لێدان نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە، وە لای کۆی زانایان دەستنوێژ ناشکێنێت، بەڵام باش وایە دەستنوێژ بگرێتەوە، لەبەرئەوەی تاوانێکی کردووە، وە بۆ دەرچوونی لە ڕاجیاوازی زانایان.

• **فووکردن:** واتە پڕ دەم کردن لە هەوا و بەتاڵکردنەوەی، نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە[2].

عَنْ عَبْدِ الله بْنِ عَمْرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي صَلاَةِ الْكُسُوْفِ: «... فَجَعَلَ يَنْفُخُ فِي آخِرِ سُجُودِهِ»[3].

---

(١) "مجموع الفتاوى" (٢٢/ ٦١٤).

(٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٦٦).

(٣) رواه النسائي في "الكبرى" (١٨٨٠)، وأبو داود (١١٩٤)، وصححه الألباني.

پێغەمبەری خوا ﷺ لە نوێژی ڕۆژگیراندا لە سوجدەی كۆتایی دووەم ڕكاتدا فووی دەكرد، وە دەگریا.

(ابن تيمية) رَحِمَهُ ٱللَّهُ دەڵێت: وَالنَّفْخُ لَا يُبْطِلُ، ... فَقَدْ جَاءَتْ أَحَادِيثُ بِالنَّحْنَحَةِ وَالنَّفْخِ ... وَأَيْضًا فَالصَّلَاةُ صَحِيحَةٌ بِيَقِينٍ فَلَا يَجُوزُ إبْطَالُهَا بِالشَّكِّ[(١)].

پڕدەم كردن لە هەوا و بەتاڵكردنەوەی نوێژ بەتاڵ ناكاتەوە، فەرموودە هاتووە لەسەر كۆكە و فووكردن كاتێك لە نوێژدا بوویت بە دڵنیایی و بە گومان؛ نوێژ بەتاڵ نابێتەوە.

• **هەنسك هەڵكێشان و گریان:** باشتر وایە زاڵبێت بەسەر گریاندا، تا دەبێتە هەنسك، نوێژ بەتاڵ ناكاتەوە.

هیچ بابەتێك لەمانە سوجدەی سەهووی بۆ نەبراوە، خوای گەورە تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ دەفەرموێت: ﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُ ٱلرَّحْمَٰنِ خَرُّواْ سُجَّدًا وَبُكِيًّا﴾ [مَرْيَمَ : ٥٨]، گەر ئایەتەكانی خوایان بۆ بخوێنرایەتەوە بەرەو سوجدە شۆڕ دەبوونەوە و دەگریان.

(١) "مجموع الفتاوى" (٢٢/ ٦٢١، ٦٢٢).

عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي وَفِي صَدْرِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ مِنَ الْبُكَاءِ»(١).

پێغەمبەر ﷺ نوێژی دەکرد، دەنگی گریان لە سنگیدا وەکوو گیزەگیزی مەنجەڵ وابوو.

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «مَا كَانَ فِينَا فَارِسٌ يَوْمَ بَدْرٍ ... يُصَلِّي، وَيَبْكِي، حَتَّى أَصْبَحَ»(٢).

لە شەوی شەڕی بەدردا هاوەڵان رضي الله عنهم هەموویان خەوتبوون، بێجگە لە پێغەمبەری خوا ﷺ نەبێت کە نوێژی دەکرد و دەگریا تا بەیانی کردەوە.

وَعَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، أَنَّهَا قَالَتْ: «إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ»(٣).

(عائشة) رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهَا دەڵێت: بە پێغەمبەرم ﷺ وت: (ئەبو بەکر گەر لە شوێنەکەتدا نوێژ بکات خەڵك گوێیان لە هیچ نابێت بێجگە

(١) رواه أبو داود (٩٠٤)، والنسائي (١٢١٤)، وأحمد (١٦٣١٢)، وابن حبان (٧٥٣)، والحاكم (٩٧١).

(٢) رواه أحمد (١٠٢٣) وصححه الأرنؤوط، وابن حبان (٢٢٥٧) وصححه الألباني، وابن خزيمة (٨٩٩).

(٣) رواه البخاري (٦٧٩).

لە گریان.

• کۆکەکردن لەناو نوێژدا:

گەر بۆ قورگ پاککردنەوە بێت، یاخود ئیزندانی کەسێك بێت، یا ئاگادارکردنەوە بۆ کارێك بێت، نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە.

• پژمین و باوێشك:

بەتاڵی ناکاتەوە، گەرچی هەندێ کەس بەدوای باوێشکدا دەڕوات، یاخود بە مەبەست بە دەنگی بەرز دەپژمێت، ئەمانە هەمووی ڕێگری لێکراوە[١].

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «**العُطَاسُ مِنَ اللهِ وَالتَّثَاؤُبُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَضَعْ يَدَهُ عَلَى فِيهِ، ... وَإِنَّ اللهَ يُحِبُّ العُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ**»[٢].

پژمین لەلایەن خواوەیە، وە باوێشك لەلایەن شەیتانەوەیە، ئەگەر یەکێکتان باوێشکی دا، با دەست بە دەمیەوە بگرێت، خوای گەورە پژمینی خۆشدەوێت و باوێشکی پێناخۆشە.

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٦٩).

(٢) رواه الترمذي (٢٧٤٦) وقال: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وحسنه أيضًا الألباني.

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «سَبْعٌ مِنَ الشَّيْطَانِ: الرُّعَافُ، وَالْقَيْءُ، وَشِدَّةُ الْعُطَاسِ، وَالتَّثَاؤُبُ، وَالنُّعَاسُ عِنْدَ الْمَوْعِظَةِ، وَالْغَضَبُ، وَالنَّجْوَى»[(١)].

حەوت شت لە شەیتانەوەیە: لەوانە باوێشك و پژمین بە دەنگی بەرز.

هەموو ئەمانە سوجدەی سەهوویان بۆ نەبراوە و نایەوێت، بەڵام لە کاملّی و پاداشتی نوێژ کەم دەکەنەوە، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَنْصَرِفُ وَمَا كُتِبَ لَهُ إِلَّا عُشْرُ صَلَاتِهِ تُسْعُهَا ثُمْنُهَا سُبْعُهَا سُدْسُهَا خُمْسُهَا رُبْعُهَا ثُلُثُهَا نِصْفُهَا»[(٢)].

کەسێك لە نوێژەکەی لێدەبێتەوە، هیچی بۆ نەنووسراوە بێجگە لە یەك لە دەی نوێژەکەی یاخود لە نۆی، هەشتی و حەوتی و شەشی و پێنجی و چواری و سێ لە دەی و نیوی نەبێت.

---

(١) رواه عبد الرزاق في "مصنفه" (٣٣١٩)، والبيهقي في "الشعب" (٧٩٤٠)، والبغوي في "شرح السنة" (٣٣٤٧).

(٢) رواه أبو داود (٧٩٦) وحسنه الألباني، وأحمد (١٨٨٩٤) وصححه الأرنؤوط، والنسائي (٦١٥).

هۆكارەكانی سوجدەی سەهوو و حوكمەكانی

دووەم: ناتەواوی لە نـــوێـــژدا

(النقص في الصلاة)

ناتەواوی لـە نوێژدا سێ جۆرە:

١. نەكردنی ڕوكنێكی نوێژ.

٢. نەكردنی واجبێك.

٣. نەكردنی سوننەت.

١ . نەكردنی ڕوكنێكی نوێژ[١]:

ڕوكنەكانی نوێژ وەك: (تكبيرة الإحرام، وەستان بەپێوە، خوێندنی [الفَاتِحَة]، ڕكووع، وەستانی دوای ڕكووع، سوجدە، دانیشتنی نێوان هەردوو سوجدە، طمأنينة لـە هەموویاندا، خوێندنی تەحیات و دانیشتن بۆی، سەلامدانەوە)[٢].

ئەگەر یەكێك لـەمانە بە ئەنقەست نەكات؛ نوێژەكەی بەتاڵ دەبێتەوە، بەڵام ئەگەر بە هەڵە نەیكرد؛ دەیكاتەوە، وە بە سوجدەی

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٧١ - ٣٧٦).

(٢) "الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز" لعبد العظيم بدوي ص٩٠.

سەهوو پڕ نابێتەوە.

* ئەگەر (تکبيرة الإحرام)ی دابەستنی نوێژی نەکرد، بە سەهوو بێت یان بە ئەنقەست؛ ئەوا نوێژەکەی دانەبەستراوە، دەبێت دەستپێبکاتەوە.

* گەر نەکردنەکەی سوجدەیەك بێت یاخود ڕکووع ...، وەك کەسێك لەدوای سوجدەی یەکەم هەڵدەستێتەوە بۆ ڕکاتێکی تر، ئەوا بەم شێوەیەی خوارەوە دەبێت:

أ. گەر پێش ئەوەی چووە ناو ڕکاتەکەی دوای ئەو بیری کەوتەوە ئەوا دەبێت بگەڕێتەوە، لەبەرئەوەی دوو ڕوکنی نەکردووە، ئەویش دانیشتنی نێوان دوو سوجدەکە و سوجدەی دووەمە، دەبێت هەردووکیان بکات، بەوەی کە دانیشێت بۆ (بين السجدتين) و زیکرەکەی بخوێنێت و سوجدەی دووەمیش ببات.

ب. گەر کاتێك بیری کەوتەوە (پێش ئەوەی بگاتە شوێنی ئەو کارە) لە ڕکاتی دوای ئەودا؛ وەك ئەوەی کە سوجدەی یەکەمی برد لە ڕکاتی یەکەم و هەستایەوە بۆ ڕکاتی دووەم و بیری نەکەوتەوە تا گەیشتەوە سوجدەی یەکەم یا دووەمی ڕکاتی دووەم؛ ئەوا ناگەڕێتەوە بۆی، بەڵکوو ئەو ڕکاتەی یەکەمی هەژمار ناکات و ڕکاتی دووەم

دەبێت بە ڕكاتی یەكەم دابنێت و بەردەوام بێت، وە سوجدەی سەهووی لە دەرەوەی نوێژ بۆ ببات.

لەبەرئەوەی گەر بگەڕێتەوە بۆی، ئەوا دەگەڕێتەوە بۆ هەمان شوێن و سوودی نابێت و ڕكاتێكی تێكەڵكراو دەبێت[١].

بەڵام لەدوای هەستانەوەی بۆ ڕكاتی دوای ئەو، گەر لە خوێندنی [الفَاتِحَة]دا، یاخود ڕكووع، یاخود وەستانی دوای ڕكووع بیری كەوتەوە كە یەك سوجدەی بردووە؛ ئەوا دەبێت بگەڕێتەوە بۆ دوای ئەو سوجدەیەی و لەوێوە دەستپێبكاتەوە، لەبەرئەوەی ئەوانەی كە لەدوای سوجدەی یەكەمەوە كراوە لە شوێنی خۆیدا نەبووە، وە بەدوای یەكەوەكردن (ترتیب)ی ڕوكنەكان مەرجە و نابێت بەدەوام بێت لەسەر ئەو كارەی، (وهذا القول هو الراجح)[٢].

ج. گەر دوای سەلامدانەوە بیری كەوتەوە ڕوكنێك یان دوانی نەكردووە؛ ئەوا ڕكاتێك دەكاتەوە و سوجدەی سەهووی بۆ دەبات لە دەرەوەی نوێژ.

وە گەر كەسێك لە ڕكاتی كۆتاییدا یەك سوجدەی بردبێت و

(١) هذا ما أيده ابن تيمية في "مجموع الفتاوى" (٢١/ ٤١٧): وَأَمَّا جَعْلُ سُجُودِ الثَّانِيَةِ تَمَامًا لِلْأُولَى: فَلَا نَظِيرَ لَهُ فِي الشَّرْعِ.

(٢) "المختارات الجلية" لناصر السعدي ص٤٧، و "الشرح الممتع" (٣/ ٣٧٤).

سەلامی دابێتەوە و پاشان بیری کەوتبێتەوە؛ ئەوا دادەنیشێت بۆ (بین السجدتین والتحیات والسلام) دەکات و پاشان سوجدەی سەهووی لە دەرەوەی نوێژ بۆ دەبات، (هذا القول هو الصحیح)[١]، مەگەر نێوانی زۆر کەوتبێت، یا دەستنوێژی شکابێت، ئەوا نوێژەکە هەمووی بەتەواوی دەکاتەوە، وە گەر خوێندنی [ٱلْفَاتِحَةُ]، یاخود ڕکووع ... ئەمانەی نەکردبێت؛ ئەوا ڕکاتێك دەکاتەوە[٢].

٢. نەکردنی واجبێکی ناو نوێژ[٣]:

واجبەکانی نوێژ وەك: (الله أکبرەکانی ناو نوێژ، زیکرەکانی ڕکووع و سوجدە و هەستانەوە لە ڕکووع، زیکری نێوان دوو سوجدەکە و تەحیاتی یەکەم ...).

هەر واجبێك لە واجبەکانی نوێژی نەکرد، وە زیکری ڕکووع یا سوجدە ... ئەوا دوو حاڵەتی هەیە:

أ. گەر پێش ئەوەی بچێتە ڕوکنی دوای ئەو بیری کەوتەوە، واتە پێش (سمع الله) یا (بین السجدتین) یا (تحیات) هەستێتەوە لە سوجدە؛

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٧٤).

(٢) رأي ابن باز رحمه الله "سجود السهو" للقحطاني ص٢١.

(٣) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٧٦ - ٣٧٨).

ئەوا دەگەڕێتەوە بۆی و زیکرەکە دەخوێنێت.

ب. گەر هەستایەوە بۆ ڕوکنی دوای ئەو بەتەواوی؛ ئەوا ناگەڕێتەوە و سوجدەی سەهووی بۆ دەبات پێش سەلامدانەوە.

ئەم حوکمە شەرعییە لەسەر (تحيات)ی یەکەم وەرگیراوە بۆ هەموو واجبەکانی ناو نوێژ.

حوکمی (تحيات)ی یەکەم:

عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا قَامَ الْإِمَامُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ، فَإِنْ ذَكَرَ قَبْلَ أَنْ يَسْتَوِيَ قَائِمًا فَلْيَجْلِسْ، فَإِنِ اسْتَوَى قَائِمًا فَلَا يَجْلِسْ، وَيَسْجُدْ سَجْدَتَيِ السَّهْوِ»[1].

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: ئەگەر ئیمام لەدوای دوو ڕکات هەستایەوە (واتە تەحیاتی نەخوێند)، گەر بیری کەوتەوە پێش ئەوەی بەتەواوی هەستایەوە؛ ئەوا با دابنیشێت، گەر هەستایەوە و ڕاست بووەوە؛ با دانەنیشێت و دوو سوجدەی سەهووی بۆ ببات (واتە پێش سەلامدانەوە).

(١) رواه أبو داود (١٠٣٦)، وابن ماجه (٩٩٢)، وصححه الألباني في "الصحيحة" (٣٢١).

عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ بُحَيْنَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ: «صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ مِنْ بَعْضِ الصَّلَوَاتِ، ثُمَّ قَامَ، فَلَمْ يَجْلِسْ، فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، فَلَمَّا قَضَى صَلاَتَهُ وَنَظَرْنَا تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ قَبْلَ التَّسْلِيمِ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ، ثُمَّ سَلَّمَ»[(١)].

پێغەمبەر ﷺ نوێژێکی کرد و لەدوای دووەم ڕکاتەوە هەستایەوە، کاتێك هەستایەوە دانەنیشتەوە، پاشان دوو سوجدەی سەهووی بۆ برد و پاشان سەلامی دایەوە.

ئەم چوار حاڵەتە حوکمەکەیەتی:

١. گەر لە هەستانەوەدا بوو، پێش ئەوەی هەردوو ئەژنۆی لە زەوی جیابێتەوە، یاخود ڕانی لە قاچی جیابێتەوە؛ ئەوا دادەنیشێت و سوجدەی سەهووی ناوێت.

٢. گەر لە هەستانەوەدا بوو، پێش ئەوەی ڕاست بێتەوە بۆ هەستانەوە، ئەوا واجبە دانیشێتەوە و تەحیات بخوێنێت و سوجدەی سەهووی بۆ دەبات.

(١) رواه البخاري (٧٥٧)، ومسلم (٣٩٧).

٣. گەر بە تەواوی هەستایەوە و هێشتا دەستی نەكردبوو بە خوێندنی [الفَاتِحَةُ]، ئەوا (مكروه) نابێت بگەڕێتەوە، گەر گەڕایەوە بۆ تەحیاتی یەكەم؛ ئەوە نوێژەكەی بەتاڵ نییە و سوجدەی سەهووی بۆ دەبات.

٤. ئەگەر بەتەواوی هەستایەوە و دەستی كردبوو بە خوێندنی [الفَاتِحَةُ]، ئەوا حەرامە بگەڕێتەوە، وە گەر حوكمەكەی بزانێت و هەر بگەڕێتەوە نوێژەكەی بەتاڵە، بەڵام گەر نەزان بوو بە حوكمەكەی كە حەرامە، ئەوا نوێژەكەی بەتاڵ نابێتەوە، وە سوجدەی سەهووی بۆ دەبات (لە حاڵەتی سێیەم و چوارەمدا الشیخ العثیمین رَحِمَهُ اللَّهُ نەیوتووە لەكوێدا سوجدەی سەهوو دەبات، پێش سەلامدانەوە یاخود دوای سەلامدانەوە، هەردوو لای پێدەچێت دروست بێت، بە فەرموودەی: «فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ»[1]، «مَنْ نَسِيَ شَيْئًا مِنْ صَلَاتِهِ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ»[2].

وە لە ڕووی ئەوەی كە زیادەیەكی هەستانەوەی كردووە؛ دەتوانێت دوای نوێژ بێت، بۆئەوەی دوو زیادە لە نوێژدا كۆنەبێتەوە.

---

(١) رواه مسلم (٥٧٢).

(٢) رواه أحمد (١٦٩١٥)، وابن خزيمة في "صحيحه" (١٠٣٣)، والطبراني في "الكبير" (٧٧٢)، وحسنه الألباني في "صحيح الجامع الصغير" (٦٥٧٠).

تێبینی: ئەمە بۆ ناتەواوی و نەکردنی واجبێکی ناو نوێژە، ناکرێت هەستانەوە بۆ ڕکاتێکی زیاد کە ڕوکنە ئەم حوکمەی بۆ جێبەجێ بکرێت لە هەستانەوە و هەڵنەسانەوە، ئەمە ناتەواوی نوێژە، بەڵام ئەو زیادەیە، کە زۆر جیاوازن لە یەکتر، وەکوو لەوەوپێش (الشيخ العثيمين) رَحِمَهُ اللَّهُ ئاماژەی بەم هەڵەیە کرد.

٣. نەکردنی سوننەتێکی نوێژ:

سوننەتەکانی نوێژ وەك: (خوێندنی دوای [الفَاتِحَةُ]، الاستفتاح، دەست بەرزکردنەوە، الافتراش، التورك ...).

گەر بە ئەنقەست و بە سەهوو نەکرێن؛ سوجدەی سەهووی ناوێت.

(الشوكاني) رَحِمَهُ اللَّهُ دەڵێت: أن السجود لترك مسنون لا يكون واجبا لئلا يزيد الفرع على أصله ... ولم يرد في ترك المسنون ما يدل على وجوب سجود السهو[1].

بۆ سوننەت سوجدەی سەهوو واجب نییە، تاوەکوو لقەکان زیاد

(١) "السيل الجرار" ص١٦٨، وأيد هذا القول الشيخ الألباني في "تمام المنة" ص٢٧٢، وانظر "الوجيز" لعبد العظيم بدوي ص١٢٩.

نەبێت بەسەر بنەماكاندا، وە هیچ بەڵگەیەك نییە كە سوجدەی سەهوو ببرێت بۆ سوننەت.

بەڵام (الشيخ العثيمين) رَحِمَهُ ٱللَّهُ دەڵێت: فإذا ترك الإنسان سهواً سُنَّة من عادته أن يأتي بها، فسجود السَّهو لها سُنَّة[1].

گەر یەكێك عادەتی وابوو كە سوننەتەكانی دەكرد بەردەوام، بەڵام كاتێك لەبیری دەچێت جارێك لە جارەكان، ئەوا سوجدەی سەهوو سوننەتە بۆی.

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٩٢).

هۆکارەکانی سوجدەی سەهوو و حوکمەکانی

سێیەم: گـومـان لە نـوێـژدا

(الشك في الصلاة)

گومان دوو حاڵەتی هەیە[١]:

١. دروستبوونی حاڵەتێك لە گومان بە ئاستێکی یەکسان لە نێوانی دوو کاردا، کار لەسەر لایەنە بەهێزەکە دەکرێت، گەر زیادەکە یا کەمەکە بێت و پاشان سوجدەی سەهوو لە دەرەوەی نوێژ.

لەسەر فەرموودەکەی (ابن مسعود) ﵁ کە پێشتر باسکراوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: «وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَتِهِ، فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ فَلْيُتِمَّ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ»[٢].

٢. حاڵەتێك مانەوە بە گومانەوە و یەکلانەبوونەوە بە لایەکدا، لەم حاڵەتەدا کار بە کەمەکە دەکرێت و سوجدەی سەهوو پێش سەلامدانەوەیە، لەسەر فەرموودەکەی (أبو سعيد الخدری) ﵁: «إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا، فَلْيَطْرَحِ

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٨١).

(٢) رواه البخاري (٤٠١)، ومسلم (٥٧٢).

الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ»[١].

پێویستە بۆ گومان ئەم سێ بنەمایە لێکبدرێتەوە:

یەکەم: گەر دوای نوێژ گومانەکەی بۆ دروست بوو، ئەوا خوێندنەوەی بۆ ناکرێت، مەگەر دڵنیابوونێکی بۆ دروست ببێت لەسەری، لەبەرئەوەی بە دڵنیایی تۆ لە نوێژ دەرچووی بە شێوەیەکی شەرعی.

دووەم: گەر گومانەکە واهیمەیەك بوو بە خەیاڵدا هات، وەکوو چۆن لای وەسوەسەکاران هەیە، ئەوا ڕەچاو ناکرێت وەکوو پێشوو.

سێیەم: گەر لای کەسەکە گومانەکان زۆر بوو، تاوەکوو وایلێهات لە هەموو کارێکدا گومانی هەبوو، ئەوە نەخۆشییە و گوێی نادرێتێ.

گومان لەسەر (رکن، واجب) بۆ دوو حاڵەتە[٢]:

یەکەم: گومان لەسەر زیادەکردن:

أ. گەر گومان دروست بوو لەسەر زیادەکردنی (رکن، واجب)ێکی نوێژ، بەڵام شوێنەکەی بەجێهێشتبوو، وەکوو ڕکووعێك یا

(١) رواه مسلم (٥٧١).

(٢) "سجود السهو" للقحطاني ص٢٤.

سوجدەیەك زیادبردن لە ڕكاتی پێشوویدا، یاخود گومانی خوێندنی (تحیات)ی یەكەمی لە ڕكاتی چوارەمدا بۆ دروست بوو، لەبەرئەوەی زیادەیە و شوێنەكەیت بەجێهێشتووە، وە گومانت هەیە لەسەر هۆكاری سوجدەی سەهوو، بنەماش ئەوەیە كە بوونی نییە (إذا شك في سبب وجوب السجود السهو، والأصل عدمه)، وەكوو لە (تحیات)ی كۆتایی نوێژی نیوەڕۆدا گومانی بۆ دروست دەبێت پێنجەمە یا چوارەمە (الأصل عدم الزیادة، فلا سجود علیه)[1].

ب. گومانێك لەسەر زیادەكردن (ركن، واجب) لەكاتی كردنیدا، سوجدەی سەهووی بۆ دەبرێت لە دەرەوەی نوێژ، وەك گومانی بۆ دروست بوو لە ڕكاتی چوارەمدا، ئایا پێنجەمە یا چوارەمە، سوجدەی دەوێت، لەبەرئەوەی ئەو ڕكاتەی بە دوودڵی كردووە.

دووەم: گومان لەسەر نەكردن و كەمكردنی (ركن، واجب)ێك:

أ. (ركن): گومان لەسەر نەكردنی ڕوكنێكی نوێژ لەكاتی بەجێهێشتنی شوێنەكەیدا وەكوو نەكردنی وایە، لەبەرئەوەی (ڕوكنە و نەكردنە)، وە هەركاتێك كردن و نەكردن وەكوو یەك بوون، ئەوا بنەما تیایدا نەكردنە لە تۆدا، بۆیە بە نەكردن دەدرێتە قەڵەم.

(١) "مجموع فتاوى ورسائل العثيمين" (١٤/ ٤٤).

نموونە: گەر لە ڕكاتی دووەمدا گومانت بۆ دروست بوو كە ئایا لە ڕكاتی یەكەمدا یەك سوجدەت بردووە یاخود دووان؟!

دەڵێین: (على القول الرَّاجح: يرجع مطلقاً)[1]: ڕای بەهێز ئەوەیە گەر هەستابیتەوە و چووبویتە ناو خوێندنی [ٱلْفَاتِحَةُ]، یا ڕكووع بردن، یا هەستانەوەی ڕكاتی دووەم، دەبێت بگەڕێیتەوە بۆی، بەڵام گەر گەیشتیتە ئەو كارەی گومانت بۆ دروست بووە لە ڕكاتی یەكەم لە نەكردنی، وەكوو نموونەی سوجدەكە، ئەوا ناگەڕێتەوە بۆی، ئەو ڕكاتە هەڵدەوەشێنێتەوە و ڕكاتی دووەم بە یەكەم دادەنێت.

بەڵام گەر گومانی زۆری بۆ دروست بوو كە دوو سوجدەی لە یەكەم ڕكاتدا بردووە؛ ئەوا ناگەڕێتەوە بۆی و سوجدەی سەهووی بۆ دەبات لە دەرەوەی نوێژ، لەبەرئەوەی ئەو ڕكاتەی بە گومانەوە كردووە، ئەم ڕایە (وهذا القول دليله وتعليله قويٌّ، وفيه أيضاً ترجيح من وجه ثالث، وهو الاحتياط)[2]. بەڵگەو هۆكارەكەی بەهێزە، وە لەلایەكی تریشەوە دەرچوونە لە ڕای جیاواز.

(١) ، (٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٨٤).

ب- گومان لەسەر نەکردنی (واجب)ێك لەکاتی بەجێهێشتنی شوێنەکەیدا [١]:

گومان لەسەر نەکردنی واجبێك وەکوو نەکردنی وایە کاتێك شوێنەکەی بەجێدەهێڵێت، لەبەرئەوەی گومانی هەیە لەسەر بوونی کارێك و نەبوونیدا (والأصل العدم) بنەما لەم حاڵەتەدا نەبوونە، کەواتە واجبە سوجدەی سەهووی بۆ ببات، (هذا هو القول الراجح)، وە گەر گومانی زۆری بۆ دروست بوو کە کردوویەتی؛ سوجدەی ناوێت.

وەکوو: کەسێك لە سوجدە هەڵدەسێتەوە و گومانی بۆ دروست دەبێت کە زیکرەکەی خوێندبێت یان نا، یاخود لە تەحیاتی یەکەم هەڵدەستێتەوە و گومانی بۆ دروست دەبێت کە خوێندوویەتی یان نا، ئەوا سوجدەی سەهووی دەوێت.

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٨٥).

چەند ڕوونکردنەوەیەك

یەکەم: ئەگەر نوێژخوێن واجبێکی نەکرد لە نوێژی (جماعة)دا، سوجدەی سەهوو نابات و ئیمام بۆی پڕدەکاتەوە، بەمەرجێك ئەو کاتەی کە ئەو واجبەی نەکردووە لەگەڵ ئیمامدا بووبێت، وەکوو ئەوەی لەبیری چوو زیکری ڕکووع یان سجوود لە نوێژێکی (جماعة)دا بخوێنێت.

بەڵام ئەگەر ڕکاتێك لەگەڵ ئیمام فریا نەکەوتبوو، هەستایەوە بۆ کردنی و لەوێدا واجبێکی ئەنجام نەدا، ئەوا سوجدەی سەهووی دەوێت، لەبەرئەوەی تۆ تەنیایت لەو ڕکاتەدا و لەسەر شانی خۆتە[١].

دووەم: ئەگەر ئیمام سوجدەی سەهووی برد، واجبە شوێنکەوتە بیت، وەکوو چۆن گەر ڕکاتی دووەم فریا کەوتی لەگەڵ ئیمامدا دادەنیشیت بۆ (تحیات)ی یەکەمیان، لەگەڵ ئەوەشدا (تحیات)ی یەکەمی تۆ دوای سێهەم ڕکاتی ئەوانە و بۆشی دانانیشیت، لەبەر (متابعة)ی ئیمام[٢]، ئەمە ئەگەر سوجدەی سەهووی ئیمام پێش سەلامدانەوە بێت.

---

(١)، (٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٨٧).

سێیەم: ئەگەر سوجدەی سەهووی ئیمام دوای سەلامدانەوە بوو، وە نوێژخوێنیش لە دووەم ڕکاتەوە لەگەڵ ئیمامدا بوو؛ ئەوا شوێنکەوتەی ئیمام نابێت، لەبەرئەوەی ئیمام سەلام دەداتەوە و ئەمیش ڕکاتێکی ماوە، وە گەر سەلام بداتەوە نوێژەکەی بەتاڵ دەبێتەوە.

بەڵام ئایا دوای تەواوبوونی نوێژەکەی سوجدەی سەهوو دەبات؟

(فيه تفصيل على القول الراجح)، ئەگەر هەڵەکەی ئیمام ئەم نوێژخوێنە لەگەڵی بووە؛ ئەوا واجبە سوجدەی سەهوو دوای سەلامدانەوە ببات، وە گەر لە ڕکاتی یەکەمدا ئیمام هەڵەکەی کردووە و ئەم لەگەڵی نەبووە؛ ئەوا واجب نییە سوجدەی سەهوو ببات[1].

چوارەم: ئەگەر کەسێك گومانی بۆ دروست بوو کە سێ ڕکاتی کردووە یا چوار و بۆی یەکلا نەبووەوە و لەسەر کەمەکە بنیادی نا و هەستایەوە بۆ ڕکاتی چوارەم، بەڵام لەکاتی ئەنجامدانی ڕکاتی چوارەمدا دڵنیا بوو کە نوێژەکەی تەواوە ئەمە چوارەمە، زانایان دوو ڕایان هەیە:

یەکەم: سوجدەی سەهووی ناوێت، لەبەرئەوەی نە زیادی کردووە، نە ناتەواو.

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٨٩).

دووەم: سوجدەی سەهووی دەوێت، لەبەرئەوەی بەشێك لە نوێژەکەی بە گومانەوە کردووە، وە بۆ متمانەی زیاتر (الاحتیاط)(١).

پێنجەم: کەسێك لەبیری دەچێت سوورەتی [الفَاتِحَة]ی خوێندبێت لە ڕکاتێکدا، یاخود لەجیاتی خوێندنی [الفَاتِحَة] تەحیاتی خوێندووە، لە کۆتایی نوێژدا بیری دەکەوێتەوە، ئەوا دەبێت ڕکاتێکی تر بکاتەوە لەجیاتی و سوجدەی سەهووی لە دەرەوەی نوێژ بۆ ببات، لەبەرئەوەی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ»(٢). لەگەڵ وەستاندا.

شەشەم: ئەگەر کەسێك چەند واجبێکی نوێژی نەکردبوو، وەکوو زیکری ڕکووع و خوێندنی تەحیاتی یەکەم، وە وتنی (سمع الله لمن حمده)، ... ئەوا بە هەموو ئەم لەبیرچوونانە یەکجار دوو سوجدەی سەهووی دەوێت، نەك بۆ هەر لەبیرچوونێك و سوجدەیەکی سەهووی تایبەت بەخۆی(٣).

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٨٤).

(٢) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٩٢)، و "الوجيز" لعبد العظيم بدوي ص٨٦، و "درة الرسائل" لمحمد بن صالح المنجد ص٢٩، والحديث رواه البخاري (٧٥٦)، ومسلم (٣٩٤).

(٣) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٩٨).

(النووي) رَحِمَهُ ٱللَّهُ دەڵێت: قَالَ الْجُمْهُورُ لَوْ سَهَا سَهْوَيْنِ فَأَكْثَرَ كَفَاهُ سَجْدَتَانِ لِلْجَمِيعِ وَبِهَذَا قَالَ الشَّافِعِيُّ وَمَالِكٌ وَأَبُو حَنِيفَةَ وَأَحْمَدُ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَجُمْهُورُ التَّابِعِينَ ... وَفِيهِ حَدِيثٌ ضَعِيفٌ[١].

ڕای کۆی زانایان لەسەر ئەوەیە کە یەك جار سوجدەی دەوێت، وە وتەی (بۆ هەر سەهوویەك و دوو سوجدەی سەهوو) فەرموودەیەكی (ضعيف)ی لەسەرە.

فەرموودەكەش: «لِكُلِّ سَهْوٍ سَجْدَتَانِ بَعْدَ مَا يُسَلِّمُ»، ضعفه النووي[٢]، وابن تيمية[٣]، وقال: ضَعِيفٌ بِاتِّفَاقِ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ولكن حسنه الألباني بشواهد[٤].

حەوتەم: هیچ زیكرێكی تایبەت نییە بۆ سوجدەی سەهوو، بەڵكوو هەر زیكرێكی سوجدەی نوێژ بخوێنیت دروستە، وە ئەو بەناو زیكرەی كە لەناو خەڵكدا بڵاوە «سبحان من لا يسهو ولا ينا» هیچ

(١) "شرح النووي على مسلم" (٥/ ٥٧).

(٢) في "شرح النووي على مسلم" (٥/ ٥٩).

(٣) في "مجموع الفتاوى" (٢٣/ ٢٢).

(٤) كما في "الإرواء" (٢/ ٤٧).

بنەمایەکی نییە، بەڵکوو خەوی یەکێکە لە سۆفییەکان، بۆ ئەم بابەتە تێڕوانین بکرێت لە ("القول المبين" لمشهور حسن ص١٤٢، و "السنن والمبتدعات" لعبد السلام الشقيري ص٧٥).

هەشتەم: ئایا بۆ سوجدەی سەهووی دوای نوێژ (تکبيرة الإحرام)ی دەوێت؟

(ابن حجر) رَحِمَهُ اللهُ دەڵێت: فَالْجُمْهُورُ عَلَى الِاكْتِفَاءِ بِتَكْبِيرَةِ السُّجُودِ، وَهُوَ ظَاهِرُ غَالِبِ الْأَحَادِيثِ[(١)].

کۆی زانایان ڕایان لەسەر ئەوەیە کە تەنها (الله أكبر)ی چوونە سوجدەی دەوێت، ئەوە ڕووکەشی فەرموودەکانیشە.

نۆیەم: سوجدەی سەهوو (الله أكبر)ی چوونە سوجدە و بەرزبوونەوەی هەردوو سوجدەکە و سەلامدانەوە و دەستنوێژ و ڕووەو قیبلەی دەوێت، بەڵام خوێندنی (تحيات)ی ناوێت[(٢)].

(النووي) رَحِمَهُ اللهُ دەڵێت: فَلَوْ خَالَفَ الْمُعْتَادَ لَبَيَّنَهُ[(٣)].

گەر شێوازی سوجدەی سەهوو پێچەوانەی سوجدەی نوێژ بوایە، پێغەمبەر ﷺ ڕوونی دەکردەوە.

(١) "فتح الباري" (٣/ ١٢٨).

(٢) "مجموع الفتاوى" لابن تيمية (٢٣/ ٢٩ - ٣١).

(٣) "شرح النووي على مسلم" (٥/ ٧١).

دەیەم: ئەگەر ڕکاتێك، یا دوو ڕکاتی مابوو، سەلامی دایەوە و پاشان ئاگاداریان کردەوە، یاخود بیری کەوتەوە، ئەوا با دابنیشێت و پاشان هەستێتەوە بۆ تەواوکردنی پاشماوەی نوێژەکەی، لەبەرئەوەی بە دانیشتنانەوە سەلامی داوەتەوە، هەستانەوەی نەکردووە بۆ پاشماوەی ڕکاتەکانی تری (قال الفقهاء رحمهم الله: لا بُدَّ أن يقعد، ثم يقوم؛ ... أنَّ ما ذَكَرَه الفقهاء رحمهم الله أحوط، فنقول: ... جَلَسَ، ثم قَامَ، وأتمَّ الصَّلاة)[١].

وە ئایا گەر پاشماوەی نوێژەکەی دەستپێکردەوە (الله أكبر)ی دابەستنی نوێژی دەوێت؟

(ابن باز) رَحِمَهُ ٱللَّهُ دەڵێت: أما إن سلم من ثلاث ثم نُبه على ذلك فإنه يقوم بدون تكبير بنية الصلاة[٢].

(الله أكبر)ی دابەستنی نوێژی ناوێت و ڕاستەوخۆ دادەنیشێت و پاشان (الله أكبر) دەکات و هەڵدەستێتەوە، وە گەر بەپێوە باقیەکەی تەواوکرد، ئەوا ڕاستەوخۆ دەوەستێت و دەست دەکات بە تەواوکردنی نوێژەکەی.

---

(١) "الشرح الممتع على زاد المستقنع" للعثيمين (٣/ ٣٦٢).

(٢) "فتاوى إسلامية" (١/ ٣٢٢).

یانزەیەم: هەر كارێكی حەرامی ناو نوێژ گەر بە ئەنقەست بكرێت، نوێژەكە بەتاڵ دەكاتەوە، گەر بە سەهوو بكرێت وەكوو قسەكردن و ڕكووع و سوجدەی زیادە، ئەوا سوجدەی سەهووی دەوێت(١).

دوانزەیەم: ئەگەر نوێژخوێن بە (جماعة) نوێژی كرد و سەلامی دایەوە، وایزانی كە ئیمام سەلامی داوەتەوە، پاشان بۆی دەركەوت كە وانییە، ڕاستەوخۆ دەچێتەوە ناو نوێژ و سوجدەی سەهووی ناوێت(٢).

(١) "المجموع" للنووي (٤/ ١٢٦).

(٢) "تمام المنة" لعادل بن يوسف (١/ ٤٢٩) نقلاً من "المغني" لابن قدامة، و "المجموع" للنووي.

نـــاوەڕۆك

بابەت | **لاپەڕە**